

## 2. A VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSI MINISZTERIUM SZEREPE, CÉLJAI ÉS FELADATAI

T. Nemzetgyűlés! Mikor én a kultusztárcát átvállaltam, azt gondoltam: »Ember, te 25 évet töltöttél kulturális ügyek intézésével, tíz éve annak, hogy adminisztratív államtitkár lettél a kultuszminisztériumban, az ügykörnek minden sarkát, minden zegét-zugát ismered, tehát hogyan vállalhatsz ezt a feladatot.« S amikor odaállottam mint kultuszminiszter, mikor láttam a magyar kultúra épületén a repedéseket, láttam azt a veszedelmet, hogy nemzeti katasztrófák után az a mű, amelynek alapköveit Bessenyei tette le, amelyen Kazinczy és a többi nagyjaink továbbépítettek, veszélyeztetve van, *(Úgy van! jobbfelől.)* akkor éreztem csak annak végzetszerű komolyságát, hogy ilyen viszonyok között micsoda súly Magyarország kultuszminiszterének lenni. *(Élénk helyeslés és éljenzés jobbfelől és a középen.)* [...] *(BCT, 387, 1923. augusztus 31.)*

Mikor az imént ennek az épületnek küszöbét átléptem, ugyanaz az érzés hatotta át lelkemet, mint mikor hosszú vándorúiról visszatérünk a szülői házba. Ha végig nézek a baráti arcokon, melyek itt mosolyogva fogadnak, azoknak a tervezgetéseknek, azoknak a munkás napoknak emléke tér vissza, melyeket a közoktatásügyi minisztériumban, mint államtitkár átéltem. A személyzettel valóban egynek érzem magamat, hiszen férfit férfival semmi sem kapcsol szebben és tartósabban össze, mint a közösen végzett munka emlékezete. De mikor visszagondolok régi tervezgetéseinkre, akkor fájdalom is nyílik át lelkemen, mert mi terveztünk intézkedéseket Kolozsvár. Kassa, Pozsony érdekében s ezeket az iratokat most pihenni kell hagynunk. De azért nem szabad, hogy a magyar ember tetterejét a honfibu megbénítsa, nem szabad magunkat csüggedésnek adni oda. Nekünk dolgozni kell, és ne feledjük, hogy a magyar hazát ma elsősorban nem a kard, hanem a kultúra tarthatja meg és teheti ismét naggyá. Éppen ezért rajtunk és különösen rajtam óriási felelősség terhe nyugszik és én ennek teljes tudatában jöttem ide. Mint olyan embertől, aki nem újonc a magyar közoktatás terén, méltán elvárhatja a közoktatásügyi minisztérium tisztviselői kara, de elvárhatja az egész ország, hogy mikor széket elfoglalom, röviden körvonalozzam azokat a gondolatokat, melyek engem miniszteri működésemben vezetni fognak. Sehol sem mondhatnám ezt el méltóbb hallgatóközönség előtt, mint itt, hiszen szakemberek előtt beszélek.

Nekem az az érzésem, hogy az utóbbi időben talán túl nagy részét foglalta el a minisztérium gondoskodásának az ismeretek népszerűsítése.

Nekünk elsősorban tudománypolitikára van szükségünk, Vissza kell térnünk azokra a nagy tradíciókra, melyeket Trefort és Wlassics honosítottak meg. Ismét fel kell venni a tudományok nagyarányú támogatásának munkafolytonosságát. Nem szabad megengednünk, hogy a magyar néptanító idegenből vett művelődést legyen kénytelen széthordani a falvakban. Mi a magyar nép lelkét a maga eredetiségéből kiforgatni nem engedjük. Mi azt akarjuk, hogy legyen eredeti magyar kultúra, magyar tudományosság, melyet magyar agyvelő termel ki. Mi azt akarjuk, hogy minden becsületes tudományos törekvés itt legalább is megértéssel *találkozzon*.

Hogy a szellemi tudományok iránt különös rokonszenvvel viseltetem, azt múltamból jól tudják. Az a tervem, hogy az Országos Levéltárat a belügyminisztérium hatásköréből ide áthozom és a levéltárat a testvérintézményekkel, ú. m. múzeumainkkal és könyvtárainkkal összefogva, ezeknek a nemzeti nagy intézményeinknek számára egészen tudományos szempontok szerint igazodó magasabb rendű adminisztrációt szervezek meg.

Különös gondot kell majd fordítanunk három intézményre és ügyágra. Az egyik az orvosképzés. [...] A második nagy feladat a műszaki képzés, a harmadik a közgazdasági műveltség emelése. Mindezt a klinikák, a műegyetem és a közgazdasági egyetem különös gondoskodásom tárgyát fogják képezni. A középiskolai kérdésről is rövidesen meg akarok emlékezni, mert ez a probléma a külföldi és a hazai pedagógiai irodalomban talán a legaktuálisabb és a legtöbbet vitatott kérdés volt. Mindig fejszónálva néztem azt a törekvést, amely a humanisztikus gimnáziumot lassanként le akarta bontani. Az kétségtelen, hogy nem oktrojálhatunk a szülőkre olyan iskolánemet, amelynek helyességéről a

közzvélemény meggyőződve nincs. Ha a gyermek az iskolában Homéroszt olvas, de otthon azt hallja, hogy fölösleges a görög és a latin, akkor a tanár munkája csak igen ritka esetben lehet sikeres. A legmegfelelőbb megoldásnak az látszik, hogy teremtsünk három középiskolai típust: igazi humanisztikus gimnáziumot, reálgimnáziumot és reáliskolát. Adjuk meg mind a három iskolának az egyenlő minősítő erőt, válasszon a szülő választási mozgalmat, arra a meggyőződésre jutottam, hogy olyan súlyos helyzetben levő nemzetnek, mint amilyenben most a magyar van, voltaképpen nem is volna szabad pártokra szakadni. A pártpolitikai harcok mélységében üdítőbb levegőre vágytam, fel magasabb légkörbe s ezt hol találhatnám meg máshol, mint a magyar kultúra tisztultabb légkörében. Ebbe kíváncsi voltam vissza. Ebben kívánok dolgozni, közreműködések mellett, hogy segítsük ismét lábra állítani ezt az igazságtalanul porba sújtott nemzetet.

*(BCT, 604–608., 1922. június 19.)*

Kétféle miniszter-típus van: parlamenti miniszter és hivatalnok-miniszter. Én semmit sem akarok elvonni a parlamenti miniszter nagyságából, mert nagy dolog az, ha valaki a maga szónoklatával és egyéniségének erejével a parlamenti testületre és a nemzetre döntő befolyást tud gyakorolni; mégis én büszkén vallom magamat hivatalnok-miniszternek, II. fizetési osztályban lévő hivatalnoknak, aki hivatalnoki pályáját szintén a X. fizetési osztályban kezdte. Éppen ezért rendkívül drága nekem, hogy mi valóban összeforrtunk és hogy ma itt nem lehet különbséget tenni minisztérium és miniszter között: mi egyek vagyunk. Különösen két kötelék fűz össze bennünket: egy erkölcsi és egy szellemi. Hogy erkölcsi kötelékek fűznek bennünket össze, azt örömmel látom abból, hogy Ti ügyes-bajos dolgaitokban mindig bizalommal jöttök hozzám annak dacára, hogy a mai súlyos helyzetben, sajnos, sok esetben tanácsnál, jó szónál többet nem igen adhattam, amiből mégis mindig látjátok, hogy veletek együtt érzek, veletek egy vagyok. Hogy pedig szellemi kötelékek is kötnek össze bennünket, az mutatja, hogy ha egy-egy szép eszmével jöttök, akkor milyen örömöm van abban. S nem tagadom, nekem is jól esik, ha egy-egy nagyobb aktát magam kidolgozok s azt nektek megmutatom, veletek megbeszélem, s látom, hogy a Ti szemetekben felcsillámlik a szakember helyeslése. [...]

A munkában emez összeforrottságunkra ma kétszeresen szükség van, mert óriási feladatok előtt állunk. Ez a csonka Magyarország nem a régi Magyarország, s ennek kormánya csak akkor lesz jó, ha minden tekintetben alkalmazkodunk a megváltozott viszonyokhoz és ennek vissza kell tükröződnie kultúrpolitikánk átalakulásában is. [...]

A hálátlan munkához erőt csak kettő ad: az egyik a magyar hazának mindenekfölött való szeretete s az a meggyőződés; hogy ahhoz a tisztességhez képest, melyet a haza szolgálata jelent, semmi munka, áldozat, lemondás és megtámadtatás nem elég nagy, a másik pedig a munkatársak megértő szeretete.

*(BCT, 617–622., 1924. január 12.)*

Szeretném a köztudatba belevinni, hogy a trianoni béke következtében lefegyverzett Magyarországon a kultusztárca voltaképpen honvédelmi tárca is. Honvédelmi tárca olyan értelemben, hogy most elsősorban a szellem, a művelődés fegyvereivel kell védeni hazánkat és ezekkel az eszközökkel kell mindig újból és újból bebizonyítanunk a világ nemzetei előtt, hogy a magyar viszontagságos életének második ezer esztendejében is életképes, erős és hogy bántani nagy történelmi igazságtalanság.

*(BCT, 516. 1925. február 20.)*

Végtelenül szomorú, hogy míg más népeknél a fejlődés folyamatos s az azt megszakító katasztrófák mennek kivételszámba, addig a magyar nemzet szinte állandóan el volt nyomva vagy katasztrófák utóhatása alatt állott s az alkotásokra csak kivételesen, szinte lopva jutott egy-egy évtized. De történelmünk ilyen folyásából nekünk magyaroknak azt a következtetést kell merítenünk, hogy a rekonstrukcióra most megint kínálkozó időt jól ki kell használnunk. Ki tudja, mit rejteget még

számunkra méhében a jövő, de a jelen a miénk, annak urai vagyunk és rettenetes lenne felelősségünk, ha a megújulásnak most kínálkozó nagy alkalmát ismét elmulasztanék.

Bethlen István pénzügyi munkatársaival befejezte a finansziális szanálást s most már a közgazdasági és közművelődési rekonstrukciót írhatja zászlajára. Eddig kultúrpolitikai téren is csak mentésről lehetett szó. Meg kellett akadályozni, hogy a tudományos és a tanítómunka folytonossága megakadjon és hogy a pénzügyi kishitűség egy önfeledt pillanatában könnyelműen meg ne szüntessük intézményeinket, melyek nélkülözhetetlen életszervei a magyar művelődésnek. A mentésre, hála Istennek, nincs többé szükség, sőt az utolsó hónapokban már átléphettünk a rekonstrukció, az alkotás időszakába. [...]

Debrecenben ez év őszén négy klinikát, vagyis speciális kórházat fejezünk be, Szegeden pedig két klinika alapkövét tesszük le.

A jól megválogatott magyar ifjaknak meg hosszú sora megy Oxford és Cambridge, London és Aberdeen, Róma, Genf és Paris, Bécs és Berlin főiskoláira, múzeumaiba, könyvtáraiba, klinikáiba és laboratóriumaiába.

Kimondhatatlanul tehetséges ez a mi fajunk, de kevés ország van széles e világon, ahol a tehetségek kedvezőtlenebb környezetben küszködtek, mint éppen minálunk. Hazánk a szellemi életében a tört oszlopok és a derékban kettétört fák országa volt. Most kiragadjuk a tudatlanság sötétségéből a tanyák földmíves népét és teret nyújtunk a fiatal tudósoknak, hogy büszkén szárnyaljon a szellemnek trianoni határok által nem korlátolt szabad levegőjében a magyar turul.

Annyi katasztrófa után megint egyszer megindultunk a rekonstrukció útján.

*(BCT, 308–310., 1926. július 4.)*